

حسین حقانی زنجانی

کفر از دیدگاه قرآن

بررسی دقیق استعمال کلمه کفر در قرآن مجید نشانگر این حقیقت است که کلمه کفر با جمیع مشتقات خود در سوره‌های مختلف قرآن ۵۲۵ بار بکار رفته که ۳۳۲ بار آن در مکه و قبل از هجرت و ۲۹۳ بار آن در مدینه و بعد از هجرت نازل شده است^۱ در همه این موارد استعمال کثیر این کلمه جز یکی از پنج معنای زیر اراده نشده است:

معنای اول

کفر به معنای جحود یعنی انکار ربوبیت الهی است بدون اینکه علم برخلاف آن داشته باشد یعنی این، عقیده واقعی بوده و فکر انحرافی، او را به این عقیده کشانده است همانطور که مادّیون و به اصطلاح قرآن، دهریون همین عقیده را داشته‌اند چنانکه قرآن از قول آنان چنین نقل می‌کند: **وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ!** (ما را جز روزگار نمی‌میراند).

و این معنی در بسیاری از موارد استعمال کلمه کفر در قرآن اراده شده است مثل آیات زیر: **أَكْفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ** (کف، آیه ۳۷).

آیا کفر ورزیدی درباره خدائی که تو را از خاک، سپس از نطفه آفرید.
و آیه: **ذَلِكُمْ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ**: (این شما هستید هنگامی که شما به سوی خداوند دعوت می‌شوید کفر می‌ورزید و آن را انکار می‌کنید) (غافر، آیه ۱۲).

و نظیر این آیات در قرآن زیاد است به آیات سوره بقره، آیه ۶، ۲۶، ۳۹، ۸۹، ۱۶۱، ۱۷۹،

۱- المعجم الاحصائی لالفاظ القرآن الکریم، ج ۱، ص ۵۳۰.

۲- سوره جافیه، آیه ۳۴.

۲۱۲، ۲۵۷ و آل عمران، آیه ۴، ۱۰، ۱۲، ۵۵، ۸۶، ۹۰، ۹۱، ۱۱۶، ۱۴۹، ۱۵۱ و غیر اینها از سوره‌ها و آیات مراجعه کنید.

در احادیث معتبر اسلامی از این قسم به کفر بالله نام برده شده است چنانکه عبید بن زراره می‌گوید: از امام صادق (ع) از کبائر گناهان سؤال کردم فرمود: در کتاب منسوب به علی (ع) هفت گناه هستند از جمله آنها الکفر بالله (کفر به خداوند) می‌باشد^۱.

مثلاً امام صادق (ع) در ضمن روایتی کفر را به این معنا اخذ می‌کند و می‌فرماید: *فَمَمْنَعِي الْكُفْرَ كُلَّ مَمْنَعِيَةِ عَصَى اللَّهِ بِهَا بِجَهَةِ الْجَحْدِ وَالْإِنْكَارِ* یعنی معنای کفر عبارت از هر معصیتی است که با آن معصیت به جهت انکار الوهیت، عصیان خداوند کرده باشد^۲.

و نیز از امام صادق (ع) همین معنی ضمن روایت دیگری اراده شده است: *مَنْ طَعَنَ فِي دِينِكُمْ فَقَدْ كَفَرَ*: کسی که دین را مورد انکار و اعتراض قرار دهد پس او کافر است (یعنی به خالق یکتا قائل نیست).

معنای دوم: اینکه انکار ربوبیت کند در حالی که می‌داند که آن حق است و لکن تنها از راه عناد و کینه و عداوت که با مؤمنین دارد یا از روی تبعیت از هواهای نفسانی و بیماریهای روحی انکار ربوبیت کند.

از برخی از آیات مربوط به کفر نیز همین معنی مراد است مثل این آیه: *قَلَّمَا جَاءَتْهُمْ مَا عَزَّوْا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ*: پس هنگامی که به سوی آنان آمد آنچه را که شناخته بودند و می‌دانستند به آن کافر شدند پس لعنت و نفرین خداوند بر آنان باد.

و نظیر این آیه در اینکه مراد از کفر همین معنای دوم مراد است در سوره‌های دیگر قرآن وارد شده است (مراجعه کنید).

معنای سوم: کفر در قرآن به معنای کفران نعمت.

معنای چهارم: کفر به معنای ترک اوامر الهی.

معنای پنجم: کفر به معنی بیزاری جستن.

دلیل بر صحت مطالب بالا روایتی است که در این روایت ابی عمرو زبیری از امام صادق (ع) چنین نقل می‌کند: به امام صادق (ع) گفتم از معنای کفر و وجوه آن در قرآن برایم خبر

۱- وافی، ج ۳، ص ۱۷۴.

۲- وسائل الشیعه، ج ۱، ص ۲۴.

وَكَاثُوا مِنْ قَبْلِ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ^۱. فهذا تفسیر وجهی الجحود یعنی: اما وجه دوم از معنای جحود و انکار ربوبیت این است که فردی آفریدگار را از روی معرفت و شناخت انکار کند یعنی درحالی که می‌داند آفریدگاری موجود است و حالت یقینی برای او در مورد وجود آفریدگار در نفس او موجود است با وجود این، از روی عناد و علم و معرفت او را انکار می‌کند چنانکه در قرآن مجید می‌فرماید: اینان کسانی هستند که ربوبیت الهی را منکر بوده و در نفس خود به آن یقین دارند و این انکار از روی ظلم و برتری طلبی می‌باشد. چنانکه در آیه دیگری وارد شده است: کافران پیش از این جریان به خود نوید فتح دادند هنگامی که این کتاب و پیامبری را که از قبل شناخته‌اند نزد آنها آمد و به او کافر شدند، لعنت خدا بر کافران باد. (و این دومین معنای کفر می‌باشد).

اما در مورد معنای سوم که همان معنای کفران نعمت است امام صادق (ع) در توضیح آن چنین می‌فرماید: والوجه الثالث من الکفر کفران النعمة وذلك قول الله تعالى يحكى قول سليمان: هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ؟ مَنْ شَكَرْنَا نَمُنِّمْهُ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ زَبِيُّ غَنِيٌّ كَرِيمٌ، قَالَ لَيْنَ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ، قَالَ: فَأَذْكَرُونِي أَذْكَرْتُمْ وَ أَشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ: یعنی معنای سوم از معنای کفر در قرآن اینکه کفر به معنای کفران نعمت است چنانکه خداوند در قرآن مجید از قول حضرت سلیمان چنین نقل می‌کند: این سلطنت و حکومت برای من فضل آفریدگار می‌باشد برای اینکه می‌خواهد مرا امتحان و آزمایش کند که آیا در برابر آن سپاسگزارم یا کفر می‌ورزم و کسی که شکرگزار باشد نتیجه آن برای نفس خودش می‌رسد و کسی که کفر ورزد البته پروردگار از همه موجودات بی‌نیاز و به همه موجودات کرم وجود دارد چنانکه در قرآن می‌فرماید: اگر شما در برابر نعمتها شکرگزار باشید نعمت شما را زیاد می‌کند و اگر کفر بورزید البته عذاب من به شما شدید است مرا یاد کنید تا شما را یاد بکنم مرا شکرگزار باشید و کفران نعمت نکنید.

معنای چهارم از معنای کفر در قرآن همان ترک اوامر پروردگار می‌باشد و امام صادق (ع) درباره این معنا و توضیح آن چنین می‌فرماید: والوجه الرابع من الکفر ترک ما امر الله تعالى به و هو قول الله تعالى: وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تَخْرُجُوا أَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنْتُمْ تَشَاهِدُونَ ثُمَّ أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ وَتَخْرُجُونَ فَرِيقًا مِنْكُمْ مِنْ دِيَارِهِمْ إِلَى قَوْلِهِ

۱- سورة بقره، آیه ۸۹

تعالی **وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضِ فَعْفُرِهِمْ بِتَرْكِ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ** یعنی معنای چهارم از معانی کفر همان ترک اوامر الهی است چنانکه در قرآن مجید درآیه زیر این معنا اراده شده است: «به یاد آورید هنگامی را که از شما پیمان گرفتیم که خون یکدیگر را نریزید و یکدیگر را از سرزمین خود بیرون نکنید و شما به او اقرار کردید (و برای این پیمان) گواه بودید اما این شما هستید که همدیگر را به قتل می‌رسانید و جمعی را از سرزمینشان بیرون می‌کنید و در این گناه و تجاوز به یکدیگر کمک می‌کنید تا آنجا که می‌فرماید آیا به بعضی از دستورات کتاب آسمانی ایمان می‌آورید و به بعضی کافر می‌شوید؟»

چنانکه می‌بینید کفر در این آیات به جهت ترک اوامر الهی بوده، خودشان را به ایمان نسبت می‌دهند و مؤمن می‌خوانند و لکن ایمان را هرگز نپذیرفته‌اند و ایمان برای آنان سودی نداشته، پاداش چنین کسانی در زندگی دنیائی تنها خفت و خواری است و در روز قیامت نیز عذاب شدید است و خداوند از اعمال آنها غافل نیست.

اما معنای پنجم از معانی کفر در قرآن.

امام صادق (ع) در این روایت اینگونه آن را توجیه و تفسیر می‌فرمایند:

الوجه الخامس من الکفر کفر البرائة و ذلک قوله تعالی **یحکی قول ابراهیم (ع) و کفر فَاَنکُمْ وَ بَدَا بَیْنکُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ اَبَدًا حَتّٰی تَوْمِنُوْا بِاللّٰهِ وَ خَدَّهٖ** یعنی وجه پنجم از معانی کفر، کفر به معنای بیزاری جستن است چنانکه قرآن مجید قول حضرت ابراهیم را با قوم خودش چنین نقل می‌کند که:

ما از شما و عقیده شما بیزاریم و بین ما و شما عداوت و بغضاء همواره موجود است تا زمانی که شما به خدای واحد ایمان بیاورید سپس به عنوان شاهد بر این معنی بیزاری ابلیس از دوستان خودش از انساها را در روز قیامت یادآور می‌شود و چنین می‌گوید: من از شما انسانهای شیطان‌نما بیزار هستم به جهت عمل شرک‌آمیزی که شما در دنیا داشتید! و شما غیر خدا از بتها را به عنوان خالق و رب برای خود انتخاب کردید پس لازم است برخی از شما برخی دیگر را لعنت کند، یعنی برخی از شما از برخی دیگر بیزاری بجوئید.